

HONDARRIBIA

D. L. S. S. 122/86 Imp R Fernández J Arana 27 IRUN

29 Zenbakia

UDAL EUSKARA - KONTSEILUA

60 pta.

1989. martxo

“TERMINE PATAT” GURE OLINPIADENTZAT AURTENGOZ



JUAN SAN MARTIN

Azkeneko asteetan komunikabide guzietan agertu den pertsona ekarki dugu oraingoan gure orrialdeetara: bere izena eta imajina ezagunak dira hainbat eta hainbat tokitan. Puntalean barrena askotan pasiatzen duelako, azkenean mutiko batek telebistan ikusi eta izen berri batekin bataiatu du: *Bira, atta: Puntaleko gizona!*

Euskal Komunitate Autonomoko lehenbiziko Arartekoa dugu JUAN SAN MARTIN, Eibarren jaioa 1922an, Hondarribira etorria orain dela urte mordoxka, besteak beste *Hondarribia* aldizkariaren kolaboratzaile aberatsa eta ugaria, bagan aritzera gonbidatu dugu.

Berak egindako lanen zerrenda egiten hasi ezker, gure aldizkariaren ale berezi bat baino gehiago beharko genukeela ez dago dudarik: Euskaltzaindian, Eusko Ikaskuntzan, RSBAP-en, Arantzadi Elkarte... hori, ordea, besteri dagokio; guk berriz, gizon honen alde bat besterik ez dugu jorratuko: Juan San Martín eta Hondarribia, harreman hori hemendik horrarakoa ez delakoan bait gaude.

(6. orrialdera)

Bueno, dagoeneko amaitu aurtengo II Herri Olinpiadak. Atzean gelditu dira hamai-ka bat izerdi eta giro ederreko momentuak. Eguraldia ere ederki portatu da gurekin aurtengoan, olinpiada tropikalak ziruditen.

Bertan parte hartu dutenen aipamena egin beharra dago, ez bait da txantxetakoak 32 ekipotatik bi ezik beste gustiek proba guztietan parte hartzea. Aupa ekipoi!

Aurtengoan, dudarik gabe, inauterietako parodia izan da arrakasta handiena eduki duen proba, batez ere ikuslegoarentzat. San Pedro kaleko tabladoaren gainean ikusi genuen xaltxa eta martxa gutxitan ikusi dugu inon. Han agertu ziren munduko artista famatuenetakoak: Simon eta Garfunkel, Mikel Jackson, Xabier Gurrutxaga eta bere orkesta, Afrikako beltz talde bat, Indiatik etorritako “Hare Krissnak”, Nureyev-en dantza taldea...

Artista berriak ere agertu ziren, eta erakutsi zuten laster fama ederra hartuko dutenak gainera. Epaimahaia zorrotz aritu zen, eta merezimendu guztiz, “Ttantom

falta”-ko neskei eman zieten lehenengo postua.

Azken asteburuko egitaraua hau izan zen:

Ostiralean.

Mus txapelketako bost finalisten arteko proba. Finala Limako eta TTipo-ttapa-aren artean jokatu zen, azkeneko hauek irabaziz.

Larunbatean.

Saski baloiko finala, joan den urteko bi lehenengoen artean: TTipi-ttapa eta Bankonabo. TTipi-ttapa irabazi zuen juxtu-juxtuan, puntu batez. Ekipo hauek erakutsitako maila teknikoa ikustekoa zen. Esan digutenez, batez edo bestek, Estatu Batuetako saskibaloi profesional ligara joateko tentazioa omen du.

Futboleko finala ere jokatu zen, Alaxka ta Baxka eta TTipi-ttapa-ren artean. 6 eta 4eko emaitzaz irabazi zuen TTipi-ttapa, makina bat izerdi bota eta gero.

Igandean.

Goizean goiz, jai egun batean bézala



Blagan

JUAN SAN MARTIN

Hondarribiko mendiak, bideak, zokoak, baserriak, etxeak... pixkanaka arakatur, miatuz joan da bere begi bizi urdinekin. Eta bere begiratzearen arrastoa nonahi ageri zaigu.

Gure partetik besterik ez: Juanitori, eskerrik beroenekin batera, bene-benetako zorionak; irakurleei, gure herriaren berri ikasiz dastatu nahi badute Juanitoren esanak arretaz irakurtzeko.

—**H:** Noiz etorria zara Hondarribira?

—**JSM:** Orain sei urte t'ardi. Donostiara egunero joan behar nintzenez, Eibar urrutit egiten zitzaidan. Aspertuta, bada, azkenean hona jo nuen. Nere buruari esan nion: *Eibarko gizarte giroa galdu behar badut, kopensatzeko, gutxienez paisaje hobe bat beharko dut... perder el paisanaje pero ganar el paisaje* esan ohi da. Esaera bat besterik ez. Hemen ere paisanaje ona dagoela uste dut.

—**H:** Etorri ez-ezik, harreman estua ere lotu duzu Hondarribiarekin...

—**JSM:** Bai, bai. Bueno, nere erara. Txikiteo giroa ez zait gustatu izan. Eibarren ere oso independente izan naiz eta hemen ere hala naiz. Jende asko ezagutzen dut eta gero eta gehiago ari naiz ezagutzen... Etoritzeko preparamen hasi nintzenezan ilusioa neukan hemengo bi lagunekin elkarrizketak eta egiteko: Bat **Bordari** zen. Etorri eta laster hil zen. Zenbait aldiz bisitatu nuen. Bestea, Irunen, **anai Berriotxoa**. Ondo konpontzen ginen elkarrekin. Baina, hona etorri baino lehentxoago hil zen. Neretako penagarria izan da.

Bestela, idazleok aislatuta bizi gara. Gure bizitza alde batetik gogorra da, bakarrik egin behar duzu lana. Bakardade hori idazle guztiena da.

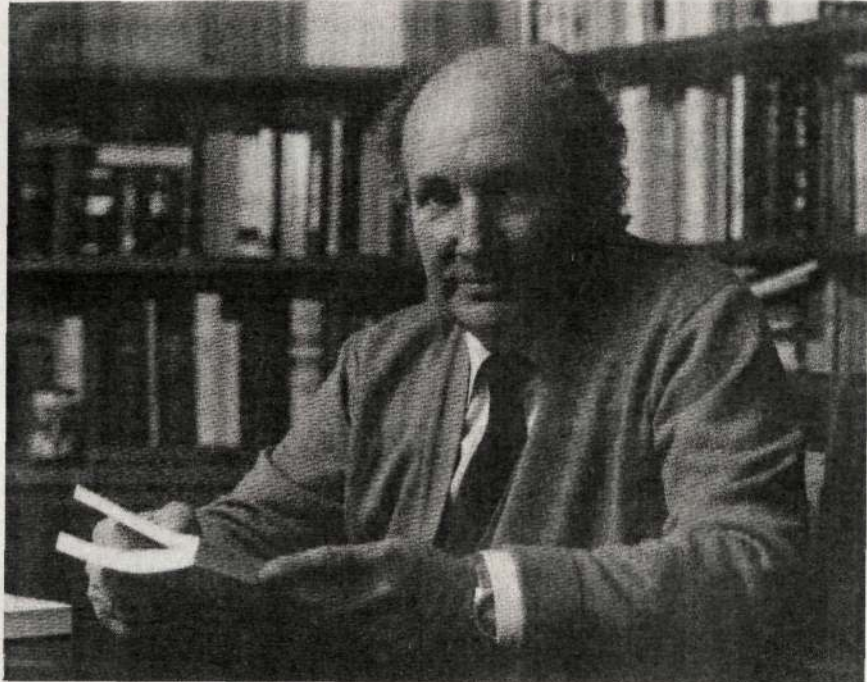
Bestela, Martin Ugalde ere lagun handia dut... Gainera, bakoitzak bere lan ordu bereziak izaten ditu...

Harreman gehienak artista munduarekin izaten ditut. Hemen bizi diren artistekin izaten ditut elkarrizketak. Batez ere, erakusketak irekitzen dituztenean.

Gero, arrantzale gutxi batzuk ezagutzen ditut. Uste dut batzutan aspertuta egongo direla nere galderekin, nola ez daukadan itsasoko bizitzaren ideiarik... Ohiturak eta galdetzen dizkiet.

—**H:** Mendizale ere bazarela badakigu, inguru hauetan barrena ibilia zara...

—**JSM:** Etorri nintzenezan, lehenengo ne gutik hasi nintzen Guadalupera kotxez igo eta handik bizkarrez bizkar Jaizkibelera. Itsasaldeko parte hori oso interesantea iruditzen zitzaidan, zeuden zelaiak eta orde-kengatik hor **Neolitiko** garaian bizitza handia izango zela. Eta horrela hasi nintzen.



(Larruquet)

Jaitsi nintzen lehenengo egunean aztarnategi batzuk aurkitu nituen, eta gero ez naiz gelditu: hemezortzi tokitan aurkitu ditut lehen gizonaren aztarnak.

—**H:** Eta noizkoak izan daitezkeen ere badakizu?

—**JSM:** Bai, bai. Desberdinak daude. Itsasoko nibeletik ehun eta berrogei edo berrogeitamar metroko alturretan **neolitikoak** aurkitu ditut, eta **harri-aro ondo-koak**, artzaintza, abeltzaintza girokoak.

Baina itsas ertzean **harri-arokoak** aurkitu ditut. Harri-aroko azken partekoak ez-ezik, erdikoak ere bai. Parte zaharrene-takoak seguru behintzat **musteriense** dira, orain dela berrogei ta bost mila urtekoak.

Horiek dira seguruenak zahartzat emateko.

Horien katalogazioa Jesus Altunak egin zidan. Jesus Altuna bi aldiz ibili da nerekin ikusten eta berak eman zidan musterien-setzat. Haren orientazioaz eta katalogoetan errepasatu dut hobeto, eta garai desberdinen zehaztasuna egiten saiatu naiz.

Eta badut arrasto bat —zalantza dut, baina badut— **Harri aroko lehen partearena: atxelense**, eskuko aizkora bat. Nere uestez aurkitu dudana zaharrena. Ez dakit seguru atxelense den, ordukoa ez bada, Harri Aroko erdi aldikoa izango da, baina seguruena lehenengo partekoa.

—**H:** Eta nola egiten dituzu azterketak?

—**JSM:** Ez dut behin ere azterketarik egin lurrean, euriak agertzen dituenak hartzen ditut bakarrik, baina hauek ematen diguten pista non egin behar den azterketa.

Hendaian ere badut beste aztarnategi bat. Kaxakada bat eraman dut Euskal Mu-

seora eta beste batzuk Aranzadira eramateko ditut, baina oraindik memoria bukatu nahi dut. Horretarako, ordea, problemak izan ditut toponimiarekin. Inguru horretan ez da inor bizi, eremu bat da. Zaharrek ere lehen ere horrela zela diote, iratzetara, belarretara joan izan direla, baina bizi inor ez dela hor bizi izan, artzainak...

Horregatik leku izenak falta zaizkit eta ez badituz ondo jartzen bizitza guztira gaizki jarriak izango dira.

TOPONIMIA

—**H:** Toponimia dela eta, zure *Hondarribiako* artikuluetan maiz aipatu izan dituzu izen jatorren arazoa, baserrien arazoak direla eta, adibidez. Nola moldatu zara horren berri ikasteko?

—**JSM:** XVIII. mendetik etxe guztien fitxak eginak ditut: XVIII.ean, XIX.ean, pardoiekin, Gipuzkoako momentuorarekin, eta orain nola erabiltzen diren ere bai. Eta eboluzio bat ikusten da. Gehienak badituz XVII.ean ere, ez denak.

Batzutan ikusten da izena aldatu egin dela, beste batzuetan izena eboluzionatu egin dela eta desfiguraturik gelditu dela. Harrigarria bada ere, Erdi Arotik datozen zenbait izenek berdin-berdin jarraitzen dute aldatu gabe, eta geroago agertzen direnek aldakuntza handiak izan dituzte.

Izenik zaharrenek aldakuntza txikiena izan dute; esate baterako, **Artzu** eta **Kaikuegi**, horiek ez dute aldakuntzarik izan, eta Erdi Aroan daude erregistraturik. Baina **Garaikoetxea** batzuetan agertzen da Goikoetxea. Basarri bera baina eskribaua zein izan den gora-beheran jarri du Garaikoetxea edo Goikoetxea.

-H: Eta Artzu?

-JSM: Artzu dela eta, Serapio Mujika hemen egon zen artxibero eta esaten zuen Artzu eta Justiz bakarrik ezagutzen zirela Euskal Herrian. Hori ez da egia, Justiz neurri batez bai, baina Artzu ez, euskal literaturan bertan agertzen da Artzu alegigilea eta Baxenafarroan eta Zuberoan badaude Artzuak. *Harritsutik* izango da.

Justiz, berriz, bai, Justiz izango da seguruena jatorrena. Sufijo horiek, *-itz* eta *-otz*, oso korrienteak dira Akitaniako partean, Gaskoinan. Eta Justiz hori da Martiz den bezala. Izen horiek Erdi Aroko patronimikoak dira, Justus eta Martis (Marte) izenetatik datozenak.

-H: Bai, eta Kaikuegi?

-JSM: Kaikuegiren kasuan, *-egi* hori forma zaharrean etxea da. Eta *-egi* eta *-etxe* sartzen direnean ez dago *-nea-rik*.

Gainera forma zaharrean *-nea* agertzen da, inoiz *-enea* agertzen bada ere. Hori XVIII. mendearen erdi aldera arte ez da agertzen. Izen zaharretan, XVII. mendean eta, ez dago *-enearik*. Hori Zuberoa, Baxenabarretik eta Baztanetik etorri den korriente bat da. Idaztea, behintzat, behar bada ahoz erabiliko zen.

Peñafloridaren zentsuan, adibidez, ez dira agertzen, eta XVIII. mendearen bukaera da. Baina XIX. ean bai; lotuta agertzen da. Horrek mugatze bat ematen du, garai bakoitzean ze alterazio ematen den, hori da baliozkoa. Ofizioena eta tituluena publikatu nuen *Hondarribian*: Batxillerrenea, Bixkundi, e.a. aipatuz.

HIRIGINTZA

-H: Zer diozu Hondarribiko hirigintzaren nortasunaz?

-JSM: Pena ematen dit hain interes gutxi ikusteak kasko zaharri buruz. Beste leku batzuetan egin den bezala, etxe zahar horiek recuperatu ezinik ez dago. Neurriak hartu behar dira, ekonomiak ere hala eskatzen du.

-H: Nola ikusten duzu Manzano Monisen proiektua?

-JSM: Manzano Monisen proiektua ez zait batere gustatzen, hori egitea baino hobea zen zeharo modernoa egitea. Bide horrek konfusioa sortzen du. Datorren turistak pentsatzen du hori dela parte zaharra. Disertorio bat egiten du historian.

Hor Gipuzkoako plazan badaude erromaniko eta dituzten soportalak, erromaniak eta gainera ez Euskal Herrikoa. Badirudi jaun horrek *Disneylandia* bat egin nahi izan duela Hondarribian.

Parte Zaharra behar bezala recuperatu beharrean, erortzen utzi da eta berria egitean bertakoa ez dena egin. Hori faltsua da, pastitxe bat da. Saritua izan dela... Horrek niri ez dit ezer esaten.

-H: Eta Murruarekin gertatu dena?

-JSM: Murru hori ez da berez erori. Eta inor ez dute preso sartu. Holako fenomeno gertatzen da edozein nazio normaletan eta baten batek pagatu behar ditu kontsekuentziak.

Hori da transizioaren ondoren guk patriomonioko gauzak behar bezala orientatu ez ditugulako. Guk ondare bat dugu, gurea adina gure ondokoena dena, eta errespetatu behar dugu. Hizkuntzan bezala, monumetuak ere eta gure historia eta testigantza emango duten agiriak behartuak gaude ondorengoentzat uztera. Gu ez gara horren jabe, gure belaunaldia bakarrik ez da horren jabe. Eta kontzientzia bat mantendu behar duzu.

-H: Eta zergatik gertatzen da hori?

-JSM: Ez dut esango abertzaletasun falta denik; ignorantzia da, hobea ez dena. Gure herriak bere nortasuna gorde behar du. Guk autonomia bat izateko arrazoia baldin badugu, herri bezala nortasun bat daukagulako da. Nortasun hori zerk ematen digu? Gure kultura bereziak, hasi hizkuntzatik, ohituretatik eta beste gauza askorengatik. Beste gauza askoren artean parte handi bat gure hirigintzako arkiteturak gordetzen du.

Horrekin batera doa artearen kontzep-



Juan San Martin Jaizkibeigo suharrak erakusten.

zio guztia, plastika guztia. Hori gure aurrekoek egin dute eta horiek mantendu beharrezkoak dira gure herritasuna mantentzeko. Kostatu egiten dela? Baina kostatu arren hori da prezioa autonomia bat izango badugu, gure buruaren jabetza izango badugu, hori da arrazoia. Eta hor oinarritu behar gara.

Ondare guztia borraraten dugun neurrian geure herria borraraten dugu, eta gure herria borraraten den neurrian gure eskubideak galtzen doaz. Eta horren kontzientzia izan behar dugu. Falta da, eta nik pena hartzen dut, ze hau herri-eredu izan daiteke. Turismoa fomentatzeko ere modu bat da. Eta gero bizia eman. Bai udaletxeak, bai Diputazioak eskubideak dituzte inpuesto kontuan legea egitea beren esku dute. Posible da horiei inpuestuak kendu eta erraztasunak eman gauza batzuetarako, eta Kasko Zaharri bizia eman. Pena ematen dit daraman bideak.

Bueno, azkenezan piska bat meyoratu egin da.

ARARTEKO

-H: Eta orain Ararteko izendatu zaituzte...

-JSM: Bai, gure euskaraz esango genuke: *orain artekoak egin dizkiagu, eta orain hara artekoak egin behar*.

-H: Eta hori nola egingo duzu, Hondarribian ala Gasteizen bizi zarela?

-JSM: Ez dakit. Prueba egitera noa egunero joan eta egunero etorri, pentsatzen dudalako kotxean haruntz eta honuntz noan bitarte hori izango dela aislatua ikusiko naizen momentua, telefono gabe eta inor gabe, eta orduan nere planak, egunero lanarenak eta meditazioak egiteko okasio ona izango dudala.

Lehenengoan behintzat ikaragarritzko abalantxa izango dut. Gero, nekatu egiten banaiz, astea han pasatu eta ostiraletan etorri. Ikusiko dut...

-H: Animatua zaude lanerako?

-JSM: Ni bai, animatuta nago. Arazoa ekipoa ondo egitea da, ekipoa azertatzen baldin badut... Nere reto nagusia hori da.

Azertatuko dut? Ez dakit.

Ahalik eta batuenarekin egon behar dugu ekipoa. Horrek ematen dit kezka. Bulegoak euskalduna izan behar du. Gure artean izango diren harreman guztiak euskaraz. Gero, datorrenari, datorren bezala, euskaldunari euskaraz, erdaldunari erdaraz. Erdaraz ohitzen baldin bagara, datorren euskaldunak ere erdaraz egingo digu. Eta gu euskaraz ohitzen baldin bagara eta ondo tratatu erdaraz datorrena ere, hizkuntzagaratik diferentziarik egin gabe, hurbiltze bat, kariño bat hartzea lortuko dugula uste dut. Delikatua izango da. Etorriko dira protestak, baita ere euskararen kontra, aldekoak baino gehiago seguru asko.

Gehienak behar bezala kanalizatu ez diren gauzak izango dira.

Administrazioa bere ustez ez da ondo portatzen, ez dio kasorik egiten, baina bera ere ez da joan bide zuzenetik, e.a. Horri ere lagundu egin behar zaio.

**Tx. SAGARTZAZU
L. A. LETAMENDIA**